

Яценко Т. О.

доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України
orcid.org/0000-0002-6121-7495

ПІДРУЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ 5–7 КЛАСІВ

Актуалізовано проблему плекання історичної пам'яті як одного з чинників національної ідентичності в змісті літературної освіти Нової української школи. Схарактеризовано програмове та навчальне забезпечення шкільного курсу української літератури для 5–7 класів в аспекті формування національної свідомості учнів.

Ключові слова: шкільна літературна освіта, НУШ, українська література, 5–7 класи, програма, підручник, історична пам'ять, національна свідомість.

Зміст сучасної шкільної літературної освіти зорієнтований на формування національно свідомої, духовно багатой особистості. На важливості розуміння і шанування власної історії, її самобутності, плекання історичної пам'яті як одного з чинників національної ідентичності, «вихованні національно свідомих громадян України; формуванні гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей учнів» акцентується у чинних модельних навчальних програмах із української літератури для 5–6 та 7–9 класів, підготовлених в Інституті педагогіки НАПН України (авторський колектив Т. О. Яценко) [1, с. 3]. Аналітико-синтетична робота над текстом художніх творів допомагає учням глибоко осягнути їх ідейно-художній зміст, виявити конкретно-історичне та загальнолюдське значення художньо зображеного письменником [2, с. 1].

Досягненню означених цілей ефективно сприяють чинні підручники української літератури для 5–7 класів (автори – Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. Слижук, І. А. Тригуб), через дидактичні функції яких послідовно реалізуються навчальні завдання щодо формування учнів-патріотів.

Усвідомленню юною особистістю себе як частини українського народу, вихованню шанобливого ставлення до історії України сприяє рубрика «Читацький путівник» до розділу, що вивчається у 5 класі, «Минуле українського народу: легенди, перекази, літописні оповіді»: «... праукраїнці-рósичі створювали свої мудрі, красиві й захопливі легенди, перекази, літописні оповіді, у яких збережено історичну пам'ять народу» [3, с. 70]. Актуалізуючи знання п'ятикласників про національні традиції та символи українського народу, у рубриці «Ти вже знаєш» передбачено завдання: «Пригадай відомі тобі легенди. Розкажи, що нового ти довідався/довідалася з них про звичаї, традиції, світогляд українського народу» [4, с. 70]. Методичний апарат до теми щодо вивчення уривку із «Повісті минулих літ» орієнтує на формування національно

свідомої особистості: «Чому Київську Русь вважали однією з найкультурніших держав тогочасної Європи? У чому, на твою думку, полягає важливість для сучасників/сучасниць збереження літописних оповідей про наше минуле? Для чого варто зберігати пам'ять про минуле свого роду і народу?» [3, с. 88].

Текстоцентричний принцип як основний у побудові означених підручників української літератури передбачає дидактичні можливості для використання художніх текстів виховного змісту. До роздумів про історичну долю України та готовності заради неї до самопожертви спрямовує п'ятикласників вивчення оповідання З. Мензатюк «Мій тато став зіркою». Методичний апарат до опрацювання цієї теми включає особистісно орієнтовані запитання, що сприяють глибокому осмисленню тематики твору – прагнення українського народу до свободи, причетності особистості до історії рідного народу. Наприклад: «Що ти знаєш про Революцію гідності? Чи є серед близьких тобі людей учасники тієї історичної події? «Що ти знаєш про Революцію гідності? Чи є серед близьких тобі людей учасники тієї історичної події?», «Гідність виявляється щоденно у маленьких і великих учинках. Яких саме? На підтвердження цієї думки наведи приклади з відомих тобі літературних творів та з власного життєвого досвіду» [3, с. 199].

У рубриці «Мовна скарбничка» до вивчення в 6 класі творчості Остапа Вишні акцентується на вихованні в учнів пошанування до української мови як однієї із якостей національно свідомої особистості: «Заборони української мови, як однієї з ознак самостійності нації, тривали від 1627 року. Тоді за наказом російського царя спалювали церковні книги, надруковані в Україні. Продовжувався лінгвоцид і в XIX ст., як то описано в оповіданні Остапа Вишні. А під час російської агресії на Україну, що розпочалася 24 лютого 2022 року, на тимчасово окупованих територіях загарбники також знищували українські книжки» [4; с. 219].

На уроках української літератури в 7 класі передбачено вивчення тематичних розділів «Пісенна лірика», «Історичне минуле України», «Ми – українці», «Сучасна українська поезія про війну», художні твори та навчальний матеріал яких сприяє розвитку ключової громадянської компетентності, плеканню національної свідомості, гуманістичного світогляду, патріотичних почуттів учнів. Так, у розділі «Патріотичні пісні літературного походження» подано запитання: «Які головні заповіді та життєві ідеали воїнів УПА проголошено в пісні «Зродились ми великої години...? Порівняй славень ОУН і вивчений торік славень України «Ще не вмерла Україна...». Які спільні мотиви й образи в цих творах, а чим вони відмінні?» [5, с. 30].

У рубриці «Мистецькі діалоги» до уроків вивчення сучасної поезії про війну в 7 класі запропоновано навчальний матеріал, орієнтований на збереження історичної пам'яті як здатності особистості усвідомлювати досвід минулого, репрезентувати історичні події: «Сучасний український художник М. Дяченко створив символічний цикл цифрових портретів «Хрещені вогнем». Тут пізнаємо постаті київського князя-воїна, бійця УПА, козака Голоти, священника-героя, який дзвонами Михайлівського собору в ніч, коли розпочалися події на Майдані 2013 р., скликав людей піднятися за правду. А

також бачимо образи волонтерки, військовика, дівчат-воячок. Вони належать до різних епох, але всі «хрещені вогнем», усі захищали чи й нині захищають Україну» [5, с. 93].

Рубрика «Літературознавчий клуб» до повісті А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука» акцентує увагу семикласників на історичних паралелях: «Сучасні події твору тісно переплетені з історичним минулим. У повісті згадується про Олесь Добрянського-старшого, який був учасником бою під Крутами 29 січня 1918 р. Тоді відбулася кривава січа між російськими більшовицькими військами капітана Муравйова й українськими загонами, сформованими з юнаків Київської військової школи імені Б. Хмельницького та молодих національно свідомих добровольців. Майже 100 молодих українських патріотів загинули, інші ж були захоплені в полон і розстріляні або ж, як Олесь Добрянський, вислані до Сибіру. Гідним нащадком свого прадіда став Олесь Добрянський-молодший. Він учасник Революції гідності, що розпочалася в листопаді 2013 р. в Києві на майдані Незалежності. На захист своєї землі стали тисячі українських добровольців, яким небайдужа доля нашої держави. Саме таким автор змалював Олесь Добрянського» [5, с. 195–196].

Підручники української літератури для 5–7 класів (авторський колектив Т. О. Яценко) Нової української школи, як у змістовому, так і в методичному аспектах орієнтовані на формування громадянської компетентності учнів, плекання історичної пам'яті як основи духовного потенціалу нації.

Література

1. Модельна навчальна програма «Українська література»: 5–6 класи для закл. заг. серед. освіти / автори: Яценко Т. О. та ін.: Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с.
2. Українська література. 7–9 класи: модельна навчальна програма / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук, І. А. Тригуб. Київ: ІМЗО, 2023. Відновлено з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.literatura.7-9-kl.Yatsenko.ta.in.26.07.2023-1.pdf>
3. Яценко Т. О. Українська література : підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: ВД «Освіта», 2022. 256 с. : іл.
4. Яценко Т. О. Українська література : підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: ВД «Освіта», 2023. 256 с. : іл.
5. Яценко Т. О. Українська література : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук, І. А. Тригуб. Київ: Грамота, 2024. 288 с. : іл.